

VILNIUS UNIVERSITY

VAIDOTAS VALANTIEJUS

POST-COMMUNISM AS THE FORM OF THE POLITICAL

Summary of doctoral dissertation
Social Science, Political Science (02 S)

Vilnius, 2014

Doctoral dissertation was completed in 2009–2013 at Vilnius University.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Alvydas Jokubaitis (Vilnius University, Social Science, Political Science – 02 S).

Council of Defence:

Chairman:

Prof. Dr. Vytautas Radžvilas (Vilnius University, Social Science, Political Science – 02 S)

Members:

Prof. Dr. Jūratė Rubavičienė (Lithuanian University of Educational Sciences, Humanities, Philosophy – 01H)

Prof. Dr. Lauras Bielinis (Vytautas Magnus University, Social Science, Political Science – 02 S)

Prof. Dr. Andrius Bielskis (Mykolas Romeris University, Social Science, Political Science – 02S)

Dr. Vytautas Rubavičius (Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Philosophy – 01H)

Opponents:

Dr. Nerija Putinaitė (Vilnius University, Social Science, Political Science – 02 S)

Dr. Audronė Žukauskaitė (Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Philosophy – 01H)

The public defence of the dissertation will be held at 1 PM on July 4, 2014, at 402 aud. of the Institute of International Relations and Political Science, Vilnius University.

Address: Vokiečių str. 10, Vilnius, Lithuania.

The summary of the dissertation was mailed on May 19, 2014.

The dissertation can be reviewed at the Library of Vilnius University.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

VAIDOTAS VALANTIEJUS

POSTKOMUNIZMAS KAIP POLITIŠKUMO FORMA

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02 S)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2009–2013 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Alvydas Jokubaitis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Politikos mokslų krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Vytautas Radžvilas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Nariai:

Prof. dr. Jūratė Rubavičienė (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01H)

Prof. dr. Lauras Bielinis (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S)

Prof. dr. Andrius Bielskis (Mykolo Riomerio universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Dr. Vytautas Rubavičius (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01H)

Oponentai:

Dr. Nerija Putinaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Dr. Audronė Žukauskaitė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01H)

Disertacija bus ginama viešame Politikos mokslų krypties tarybos posėdyje 2014 m. liepos mėn. 4 d. 13 val. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto 402 auditorijoje.

Adresas: Vokiečių g. 10, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2014 m. gegužės 19 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Summary of doctoral dissertation

The aim of this dissertation is to critically analyze the relationship between the event of post-communism and the democratic nature of the political. More specifically, it aims to understand the interaction of two different forms of society: holistic and pluralistic. Thus post-communism is investigated as the phenomenon of the political which is formed by the dialectic tension of the ideas of communism and liberalism.

The event of post-communism coincided with the alleged end of history and the end of ideologies. These alleged historicist endings are not only factually wrong, but first of all conceptually dubious. The tension between unitarism and pluralism is always present and necessary for the autonomy of society. Communism (holistic pseudo democracy) eradicates pluralism and post-liberal postmodernism eradicates homogeneity. Both are reductionist solutions which ignore the true meaning of the political – eternal tension between holism and pluralism.

The distinctions between holism and pluralism, historism and historicism, necessity and contingency, democracy and liberalism, modernity and post-modernity are the main analytical tools used in this dissertation to analyze the condition of post-communism. These antinomies refers to such concepts as “*the empty place of democracy*” (Lefort 1988), “*the history of the political*” (Rosanvallon 2006), “*the imaginary institution of society*” (Castoriadis 1987), “*the community of sharing*” (Rancière 1995).

All these distinctions create the paradox of post-communist democracy. On the one hand, communism, or “socialist democracy of people”, desires to fill the empty place of democracy with the full body of society as incarnated in the communist party. It seeks to reestablish the markers of certainty by creating an invulnerable foundationalist discourse. On the other hand, post-communism should reflect radical openness and pluralism of postmodern democratic society. The new democracy is radically indefinite. The source of legitimacy in a democratic regime is *the people*, but “the people” remains indeterminate. Democratic elections do not represent the unitary “will of the people”, but instead, in the words of Claude Lefort, “their paradoxical role is to serve as institutional *markers of*

uncertainty” (Lefort 1988; 19). Therefore, the condition of post-communism requires not the eradication of differences, but self-reflection of the *differential* nature of the political.

Post-communism in this dissertation is analyzed not as linear *liberal modernization*, but as *democratic transformation*. The most common transitological approach to the study of post-communism is infused with teleological perspective based on the assumption of a single endpoint to historical progression, namely, liberal democracy. Transitionalist theory proceeds from the a priori introduction of the teleological model of transition to a variably defined “liberal democracy” and subsequently assesses the country’s progress, observing every deviation from the teleological model as an indicator of deviance or the failure to internalize the model in question. This assumption of linear historical progression distorts transitologists’ analyses, given that multi-linear and undetermined tracks may better characterize the development of new democratic societies.

Moreover, the analysis of transition focuses only on the politics of new regimes, but ignores the dimension of the political. However, *the political* is society’s grounding dimension, and *politics* in this case is just a secondary discourse. The political is concerned with how the appearances behind the classifications of politics come to appear. The distinction between the political and politics speaks of the relationship between figure and ground. Politics arise from a differentiation within the political form of society. The *symbolic* function of the political is to institute what a society takes as *real* (Lefort 1988). Thus the political provides the elementary bed in which the social, economy, culture, and politics inhere.

Post-communism is not beyond history as transitionalist theories of liberal modernization would assume. On the contrary, post-communism is part of a larger group of “post” philosophies (postmodernism, post-colonialism, and post-liberalism). The confluence of different forms of society reflects different philosophical discourses. This dissertation seeks to explore post-communism in this light, using various ideas of post-foundational political philosophy without falling into the traps of essentialism,

determinism and historicism which is common not only for foundationalism, but also for anti-foundationalism.

The term foundationalism can be used to define those theories which assume that society and politics are grounded on principles that are undeniable and immune to revision and also located outside society and politics. Since the theory of communism is based on such grounding principles (historic economic “laws”), post-communism is often perceived as radical anti-foundationalism. Some theorists argue that post-communism is by definition a negative concept, defining the present in terms of its past (Sakwa 1999; Holmes 1997). However, radical negation of communist ideology does not mean neutral post-ideological condition, but rather inverted forms of the same teleological principles. As Slavoj Žižek argues, “When some procedure is denounced as ‘ideological par excellence’, one can be sure that its inversion is no less ideological” (Žižek 1994; 3). Thus post-communism is not simple deterministic path from communism to liberal democracy, but rather complex hybrid condition which includes both, holistic and pluralistic, elements.

The originality and novelty of the dissertation to a large extent is defined by the topic of the dissertation, because post-communism has not yet been analyzed in Lithuania from the perspective of political philosophy. Indeed, one of the surprising features of the studies of post-communism is the lack of philosophical reflection on the demise of Soviet socialism and its consequences for contemporary political theory. The field of post-communist studies has been virtually isolated from the theoretical and methodological debates in philosophy and social sciences, which led to the prevalence of positivist hypothetic-deductive models and the naïve empiricism. Thus the novelty of the present dissertation could be defined as the philosophical effort at grasping the specificity of the post-communist condition.

Three main tendencies of post-communist condition are analyzed:

1. The relationship between post-communism and historicism;
2. The interaction between post-communism, liberalism and postmodernism.
3. The relationship between unitarism and pluralism.

Existing literature on post-communism can be divided to three groups: historical empirical, theoretical and philosophical. The field of post-communist studies is characterized by two problems. On the one hand, most of the empirical studies since the early 1990s embraced the paradigm of transitology as the prevailing organizing theme of post-communism. Transitology basically is the latter-day version of the theories of modernization, now equating modernization solely with a transition to democracy and free-market capitalism. The collapse of the Soviet Union has been automatically taken to confirm the sovietological theories of “totalitarianism” and “modernization”, even as these theories have been notoriously infused with deterministic teleological perspectives.

On the other hand, theoretical and philosophical literature, from neo-Marxism to post-structuralism, has contributed very little to the analysis of post-communist transformation. Most philosophers have generally exhibited little interest in assumed empirical problems of post-communist politics. Even more, transitology benefited most from the famous Fukuyama’s “end of history” thesis (Fukuyama 1992) and ideologically most theorists were eager to avoid any association with the discredited socialist experiment. Whilst recent years have some explicit and critical engagement with post-communism and its theoretical meaning, the analysis in academic literature remains hesitant and erratic.

This dissertation focuses on theoretical and philosophical literature, which includes authors, who analyses post-communism and postmodernism (Meštrovič 1994), post-communism and social theory (Outhwaite, Ray 2005), socialism, communism and capitalism (Bauman 1991; Bauman 1992; Smart 1992), post-communist ethics (Prozorov 2009), renewal of communist idea (Žižek 2009; Agamben, Badiou 2011).

The fundamental assumption of the analysis is the significance of post-foundational political thought for the understanding of post-communism. Although post-foundationalism, along with post-structuralism, is often assailed for its perceived absence of any theoretical grounding, this exactly groundlessness is the main trait of new post-communist democracy. Theorists such as C. Castoriadis, C. Lefort, P. Rosanvallon, J. Ranciere, P. Manent, Jean-Luc Nancy, Ph. Lacoue-Labarthe analyzes the problems of

open and “nondetermined community” and transcendental distinctions between ontic and ontological, between politics and the political, between necessity and contingency.

The thing is that the political difference is nothing we can describe with empiricist instruments. It therefore cannot be an object of political science; it can only be the object of political philosophy. There is an unbridgeable gap between concepts like the social, politics, policy, polity, and police on the one side and *the political* as event or radical antagonism on the other. Therefore, this work rests on the perspective of post-foundationalism that emphasizes the importance of openness and contingency for the political.

Post-foundationalism should not be confused with anti-foundationalism (for example, the negation of communism), since a post-foundational approach does not attempt to erase completely figures of the ground, but to weaken their ontological status (Marchart 2007; 2). The ontological weakening of ground does not lead to the assumption of the total absence of all grounds, but rather to the assumption of the impossibility of a final ground (such as communist laws of history). Consequently, the new post-communist democracy implies the aspects of contingency, the political as the moment of partial and always unsuccessful grounding.

The main goals:

1. To critically analyze the ideologemes of “the end of ideology” and “the end of history” as the integral part of general problem of historicism.
2. To analyze the relationships between post-communism and postmodernism and between post-communism and post-liberalism.
3. To explicate the concept of “the empty place of democracy”.
4. To articulate the conditions of post-communist democratic political community as the interaction between three aspects of post-communist transformation: pluralism, democracy, and political community.

Theses to be defended:

1. Post-communism is the phenomenon of “new democracy” which is characterized by the confluence of two different forms of society: holistic and pluralistic. The collapse of totalitarian communist society and the emerge of new liberal democratic society forms the specifics of post-communism which is not the phenomenon of radical break, but rather of continuity.
2. The ideal types of the problematic of post-communism are *anti-historicism* and *post-historicism*. The paradigm of transitology analyzes post-communism only from the perspective of anti-historicism as the collapse of communist ideology. However post-communism is the phenomenon of both anti-historicism and post-historicism.
3. The conceptual tool of the analysis of post-communism is the concept of *the political*. The political is the form of societal institution or, in other words, society’s grounding dimension. The symbolic function of the political is to institute what the society takes as real. The symbolical *alter egos* of post-communism are communism, liberalism and postmodernism.
4. The dialectic tension between the assumed certainty of post-communism and the uncertainty of post-foundationalism forms the specifics of the political. Post-communism adopts the ideas of pluralism, fragmentation, heterogeneity as necessary, but the relationship between those ideas and the subject of new democracy, *demos*, is rather problematic than natural.
5. Post-communism cannot be only studied at the ontic level (empirical, historical), but must be analyzed primarily at the ontological level, as all institutional, economic, cultural, ideological things ontically are formed within the more fundamental transcendental relationship between politics and the political. Communism reduces ontological level to economic determinism, and post-communism also reduces to economic liberalism. Because of this reason post-communism suspends different symbolic alternatives. However, the democratic

form of society requires that all political representations, including those of liberalism, have to be constantly open to question.

6. The concept of “necessary contingency” means that the new society of post-communist democracy is always constituted in the eternal move between attempts at some form of grounding (foundation) and the forever failure of such efforts due to radical contingency underlying all experiences. Contingency is the necessary condition for the autonomy of society.
7. “Empty place of democracy” is a theoretical dilemma. On the one hand, symbolically no figure can embody society’s unity; no representation can occupy an empty place of society. Although *demos* is the only subject of democracy, its identity is latent, constantly open to question. On the other hand, real institutions and procedures operate not as the reflection of the political, but as the political action, *kratos*. Discursive empty place of democracy is reduced to political action or to empty place in the literal sense of the word. Thus there is always a gap between the symbolic and the real.
8. The problem of post-communism is also the problem of post-totalitarianism. Post-totalitarianism means the efforts to eradicate various aspects of fundamentalism both as political action and as political thought. However, post-communism is reluctant to accept the dimension of post-totalitarianism and tries to converge with universal post-liberalism.
9. Pluralism is both liberal and democratic. Although democratic pluralism and liberal pluralism differs historically and conceptually, in post-communism both these categories converge quite asymmetrically. Dominating liberal pluralism assimilates democratic pluralism which becomes democratic procedural minimalism.

Main conclusions

Post-communism is the hybrid condition that includes the alter egos of communism, liberalism and postmodernism. Although the event of post-communism eradicates the signs of “socialist realism”, cultural and political roots, related with various aspects of technological socialist modernity and, especially the concept of linear historical progress, remains. The difference is that progress is now associated with radical pluralism, i.e. inversion of socialist homogeneity. This anti-communist identity of post-communism coincides with eclectic aspects of postmodernism and post-liberalism. As liberal pluralism assimilates democratic pluralism, the empty place of democracy becomes socio-technical politics of culture and economy. This reductionist politics gives society a *body* (though liberal, not communist) once more. Necessary contingency becomes necessity without contingency and therefore *symbolic* empty place is occupied by the *real*.

The political distinction of *friend* and *enemy* (Schmitt 1996) has been applied in this dissertation to analyze the relationship between post-communism and his three alter egos. The distinction of friend and enemy denotes the utmost degree of intensity of a union or separation, of an association or dissociation. The principle of dissociation forms the substance of the political. Although communist alter ego is very clear nominal enemy of post-communism, the principle of dissociation is gradually changed by the principle of association. Post-communism assimilates the potential alter egos of liberalism and postmodernism and therefore transforms the distinction of *friend/enemy* to the criterion of *friend/friend*.

The principle of association, or, in other words, the dimension of *friend/friend*, ignores the nature of the political. The political refers to the dimension of antagonism that is inherent in human relations, antagonism that can take many forms and emerge in different types of social relations. The eclectic confluence of post-communism and liberalism relegates this antagonistic dimension of the political to the private sphere. Paradoxically post-communism continues the same deterministic logic of communism.

Ideal liberal pluralism, like ideal communist society, eradicates all antagonisms, antinomies, moral and philosophical conflicts. Relations of power and antagonisms are erased and post-communist society is left with the typical liberal illusion of pluralism without antagonism.

Post-communism, from the viewpoint of political philosophy, is the phenomena of post-totalitarian reflection. Totalitarianism is not only political regime, but first of all – the attempt of filling, occupying, and totalizing the space of the political. The attempt to reduce an irreducibly divided society as well as to decide in advance and once and for all the meaning of historical community is not only historicist, but firstly totalitarian effort. Totalitarianism is basically antipolitical, since the attempt to totalize representation leads to the destruction of plurality of representation. Liberalized globalization in many cases remains such totalizing, utopian force. Since the inversions of totality are always present even in postmodern liberal democratic societies, post-communism has to critically reflect his potential alter egos of liberalism and postmodernism.

The task of new democracy of post-communism is to articulate the possibility of democratic pluralistic politics under post-totalitarian conditions. Post-communism has to choose between liberal pluralism and democratic pluralism. On the one hand, the virtue of democratic pluralism is the irreducible diversity of spheres of activity that coexist, interact, and are transformed within the empty place of modern political society. However, it is important to recognize the limits to this pluralism which is required by a democratic politics. Democracy always entails the possibility of a distinction. Post-liberal pluralism, on the other hand, emphasizes heterogeneity and incommensurability and according to which pluralism should have no limits.

Those two different interpretations of pluralism form the specifics of post-communism. Liberalism tries to eradicate totalitarianism with the concept of radical pluralism and democracy tries to restrain endless pluralism with the concept of homogenous demos. Although by definition, democracy is open, irreducible, indefinite, plural and composed of differentiated spheres of activity, democracy also entails the possibility of distinction or boundaries of citizenship. In other words, pluralism has its

limits. The very condition of the autonomy of democratic society is a form of commonality strong enough to institute *demos*, but nevertheless compatible with various forms of pluralism. Thus the autonomous subject of post-communism has to create symbolic dimension of the political by reflecting the relationship between pluralism, democracy and political community.

Reziუმė lietuvių kalba

Disertacijos tikslas yra išnagrinėti sąveikas tarp postkomunizmo įvykio prigimties ir demokratinės politiškumo prigimties. Taigi postkomunizmas nagrinėjamas kaip politinė demokratijos forma ir specifinis politiškumo fenomenas, kuris susiformuoja unikaliu komunizmo ir liberalizmo idėjų suartėjimo momentu, susiduriant dviems skirtingoms visuomenės formoms – holistinei ir pliuralistinei.

Postkomunizmo epocha, sutampanti su naujomis istoricistinėmis „postistorijos ir „postideologijos“ tezėmis, aktualizuoja atotrūkį tarp, viena vertus, *vienovės*, kita vertus, *pliuralizmo* komponentų. Tarp šių dviejų segmentų visada egzistuoja įtampa, kuri ypač ryški *holistinės* pseudodemokratijos ir *pliuralistinės* liberaliosios demokratijos formų susidūrimo atveju. Bandymai ištrinti arba pliuralumą (tai būdinga komunizmo laikotarpiui), arba homogeniškumą (tai būdinga postliberaliam-postmoderniajam tarpsniui) veda radikalaus kraštutinumo link, kai prarandama potenciali abiejų dalių tarpusavio sąveika. Vengti šios konceptualios įtampos – tolygu nepaisyti postkomunizmo kaip *pliuralios demokratinės* (ne tik *pliuralios liberalios*) visuomenės problemų, kurias aktualizuoja prieštaringas, tačiau fundamentinis holizmo ir pliuralizmo tarpusavio santykis, nusakantis demokratinės politikos prigimtį.

Postkomunistinėje *politiškumo formoje* istoriškai ir konceptualiai susiduria prieštaringi veiksniai. Komplikuotoje šios formos prigimtyje išryškėja įtampa tarp *holizmo* ir *pliuralizmo*, tarp *istorizmo* ir *istoricizmo*, tarp *būtinybės* ir *atsitiktinumo*, tarp *demokratijos* ir *liberalizmo*, tarp *modernybės* ir *postmodernybės* principų, kurie analizuojami disertacijoje. Forma apima dažnai nepakankamai įvertinamus *demokratinės vaizduotės* komponentus, vadintinus *tuščia demokratijos erdve* (Lefort 1988), *politiškumo istorija* (Rosanvallon 2006), *visuomenės instituto vaizdiniu* (Castoriadis 1987), *bendruomenės steigimo momentu* (Rancière 1995).

Politiškumo kaip vidinių ir neišnaikiamų padalijimų požymiai pasirodo kartu su esminių demokratijos skirtumų „paradoksu“. Viena vertus, komunizmo, tiksliau, „socialistinės demokratijos“, sąlygomis, susiliejęnt partijai ir valstybei, siekiama įveikti

demokratijos neapibrėžtumą, panaikinti fundamentalius padalijimus, fiksuoti tariamai neprieštariną, „visuminį“ demokratijos pagrindą; kita vertus, postkomunizmas – kiek jis įsisąmonina demokratijos *padalijimų* ir *neapibrėžtumo* svarbą – turi reflektuoti pliuralistinį demokratijos pagrindą ir santykį su simboline politiškumo forma. Politinės filosofijos požiūriu, fundamentalūs vidiniai postkomunizmo demokratijos *padalijimai* yra pagrindinė analizės problema.

Atsižvelgiant į vidinių padalijimų, kurie demokratijoje steigia autonomišką politiškumo dimensiją, reikšmę postkomunizmas nagrinėjamas ne tiek pabrėžiant *liberalios modernizacijos* turinį (kaip tranzitologinėse koncepcijose), kiek analizuojant *demokratinės transformacijos* sąlygas ir galimybes. Dėl šios priežasties skiriamos siauresnė *perėjimo* ir platesnė *transformacijos* kategorijos: jei tyrinėjami naujo faktinio turinio parametrai, kalbama apie *perėjimą*; jei analizuojama formos ir turinio santykio problema, kalbama apie *transformaciją*.

Šios disertacijos *aktualumą* ir *naujumą* nusako trejų paralelių tarp *postkomunizmo įvykio* ir *demokratinės politikos prigimties* eksplikavimas:

- 1) postkomunizmo ir istorizmo santykio aspektų analizė;
- 2) postkomunizmo, liberalizmo ir postmodernizmo santykių artikuliacija;
- 3) vienovės ir pliuralumo santykio analizė.

Naujas šios disertacijos aspektas yra postfundacionalizmo filosofijos idėjų taikymas specifinei postkomunizmo būklės analizei. Disertacijoje nagrinėjami diferenciniai demokratinės politikos prigimties klausimai yra *postfundacionalistinės filosofijos* dėmesio centre, tačiau jų taikymą postkomunizmo analizei varžo fundacionalistinė pozicija, grindžianti politiką (ontinę sritį) iš išorės, taikanti demokratinės idėjos transcendentinio pagrindimo taktiką. Diferencinės politiškumo prigimties nepaisymas, kaip teigiama, atveria kelią istoricizmo – pozityvizmo, ekonomizmo, sociologizmo – raiškai. Filosofinė pozicija, kuri ginama šiame darbe, kritiškai analizuoja „pagrindimo“ principus, teigdama, kad kiekvienas pagrindimas yra tik dalinis pagrindimas kitų besivaržančių filosofinių požiūrių lauke.

Postkomunizmo reiškinių tyrimai dalintini į tris svarbias kryptis: *istorinę empirinę, teorinę, filosofinę*. Skiriasi šių krypčių naudojami metodai ir analizės lygmenys. Nors visos šios kryptys gali būti vidujai diferencijuojamos, tačiau tarp jų susiformuoja stipresni arba silpnesni ryšiai. Ypač glaudūs ryšiai nusistovi tarp pirmųjų dviejų – istorinės empirinės ir teorinės. Šiuose plačiausiai paplitusiuose postkomunizmo tyrinėjimuose vyrauja liberaliosios modernizacijos (tranzitologijos) teorijos, kurių prielaidos formavosi dar prieš postkomunizmo atsiradimą.

Filosofinio ir teorinio diskursų grupė apima politikos teoretikus, kurie kompleksiskai nagrinėja postkomunizmo ir postmodernizmo (Meštovič 1994), postkomunizmo ir socialinės teorijos (Outhwaite, Ray 2005), socializmo, komunizmo, kapitalizmo kaip modernybės sudedamųjų dalių (Bauman 1976; Bauman 1991; Bauman 1992; Smart 1992), postkomunizmo istorijos ir socialinės praktikos (Prozorov 2009), komunizmo idėjos naujoje postkomunizmo epochoje (Žižek 2009; Agamben, Badiou 2011) klausimus.

Šiame darbe **orientuojamasi** į filosofinės, ypač postfundacionalizmo, ir politikos teorijos krypčių diskursą. Postfundacionalizmo samprata, glaudžiai susijusi su poststruktūralizmo filosofijos idėjomis, šiame darbe konkretinama, orientuojantis į autorius, kurie nagrinėja *demokratijos neapibrėžtumo* klausimus ir *transcendentalines perskyras* tarp ontologinės ir ontinės sričių, politikos ir politiškumo, atsitiktinumo ir būtinybės (ypač svarbios tokių filosofų, kaip C. Castoriadis, C. Lefort'as, P. Rosanvallonas, J. Ranciere'as, P. Manent, Jean-Luc Nancy, Ph. Lacoue-Labarthe, idėjos). Postfundacionalizmo filosofijos sąvokos leidžia analizuoti trijų konstitucinių postkomunizmo transformacijos momentų – pliuralizmo, demokratijos, politinės bendruomenės – tarpusavio sąveikas.

Pagrindiniai disertacijos uždaviniai:

1. Kitiškai išanalizuoti „ideologijos pabaigos“, „istorijos pabaigos“ ideologemas kaip integralią bendrosios istorizmo problemos dalį.
2. Išnagrinėti: a) postkomunizmo ir postmodernizmo tarpusavio santykio problemą, akcentuojant prezentizmo kaip naujojo istorizmo kritiką; b)

politiškumo formavimosi sąlygas artikuliuojant postkomunizmo ir postliberalizmo ryšių specifika.

3. Eksplikuoti skiriamuosius „tuščios demokratijos erdvės“ sampratos, kuri žymi politinės valdžios *tradicinių pagrindų praradimą* ir *simbolinio lygmens* artikuliuojimą steigiant demokratiją, bruožus;
4. Artikuluoti *demokratinės* politinės bendruomenės transformacijos sąlygas, tiksliau, trijų konstitucinių postkomunizmo transformacijos momentų – pliuralizmo, demokratijos, politinės bendruomenės – tarpusavio sąveikas.

Disertacijoje ginami teiginiai:

1. Postkomunizmas yra naujosios demokratijos fenomenas, kuris kristalizuojasi susiduriant dviem nebendramatiškoms – holistinei ir pliuralistinei – formoms. Paradoksaliu *pertrūkio* ir *tęstinumo* susidūrimo momentu, sunykstant *totalitarinei komunistinei* visuomenei ir randantis *liberaliajai demokratinai* visuomenei kristalizuojasi postkomunizmo formos specifika.

2. Aktualų probleminį postkomunizmo lauką apibrėžia du idealieji tipai – *antiistorizmas* ir *postistorizmas*. Liberalios modernizacijos paradigma postkomunizmą analizuoja remdamasi tik antiistorizmo prielaidomis, traktuodama šį reiškinį kaip „išėjimą iš komunizmo ideologijos“. Tačiau postkomunizmas yra reiškinys, kuris kristalizuojasi sąveikaujant ir antiistorizmo, ir postistorizmo prielaidoms.

3. Konceptuali postkomunizmo analizės ašis yra *politiškumo formos* ir *politikos turinio* santykio klausimai. Formos ir turinio santykis traktuotinas kaip *pirminis padalijimo* kriterijus, kuris negali būti išvedamas iš jokio kito padalijimo. Politiškumas yra *formuojanti* visuomenę ir politiką sąlyga, leidžianti demokratinai visuomenei apčiuopti *išoriškumą* savo pačios atžvilgiu ir *nesutapti* su pačia savimi, t.y. identifikuoti *simbolinį* lygmenį, skirtingą nuo *realistinio* lygmens. Simboliniu požiūriu, skirtini trys disociaciniai postkomunizmo momentai, kuriuos apibrėžia santykis su trimis *alter ego* – *komunistiniu*, *liberaliu* ir *postmoderniu*.

4. Politiškumo formavimosi erdvės parametrai skleidžiasi įtampoje tarp *postkomunizmo apibrėžtumo* ir *postfundacionalizmo neapibrėžtumo*. Postkomunizmo ir teorinių postfundacionalizmo idėjų, kurios randasi jų giliau nereflektuojant, ryšys neturi būti laikomas savaime suprantamu. Šio ryšio „natūralumas“ lemia tai, kad postfundacionalistinės pliuralizmo, fragmentacijos, heterogeniškumo, atsitiktinumo idėjos laikomos „būtinomis“, neapmąstant šių idėjų ir naujosios demokratijos subjekto, *demoso*, tarpusavio santykių.

5. Postkomunizmo įvykio momentu atsiskleidžia *ontinio* ir *ontologinio* lygmenų skirties reikšmė. Ontinis lygmuo sietinas su ekonominės, politinės, ideologinės artikuliacijos *procesais*. Ontologinis lygmuo – tai šių procesų kaip turinio ir naujo visuomenės instituto (formos) artikuliacijos *būdas*. Jei komunizmas ontinį lygmenį pajungia ekonominiam determinizmui, tai postkomunizmas – ekonominiam liberalizmui. Dėl šios priežasties postkomunizmas stabdo savo paties galimybes, simbolinio lygmens vaizduotės alternatyvas, glūdinčias galimybėje kvestionuoti bet kurias *išorines priežastis*.

6. Postkomunizmo analizei taikytina *būtinio atsitiktinumo* koncepcija, kuri rodo, kad naujoji postkomunizmo demokratija suponuoja tiek poreikį apibrėžti (determinuoti), tiek nuolatinį poreikį kvestionuoti ir atnaujinti savo sukurtą apibrėžtumą. Tai nėra dualizmas, o veikiau neišnaikinama diferencija visuomenei kuriant pačią save kaip ir ribojančią (būtiną), ir atveriančią (atsitiktinę) autonomiško buvimo formą.

7. Tuščia naujosios demokratijos (postkomunizmo) erdvė yra teorinė dilema: viena vertus, pagrindinis demokratijos subjektas yra *demos*, kita vertus, demokratija dažnai susiaurinama į formalias, demosui atstovaujančias procedūrinės priemonės, įgyvendinamas ne politiškumo refleksijos, o politinio veiksmo, *kratos*, lygmenyje. *Kratos* atskiriamas nuo diskursyvosios demokratijos erdvės, kuri, polinio veiksmo lygmenyje, redukuojama į „tuščią erdvę“ tiesiogine šio žodžio prasme.

8. Postkomunizmas, transformacijos *problemiškumo* požiūriu, vadintinas posttotalitarizmu. Postkomunizmas linkęs pamiršti posttotalitarizmo komponentą (jeigu išeinama iš komunizmo, tai išeinama ir iš totalitarizmo) ir siekia prisišlieti prie

postliberalizmo tendencijų. Posttotalitarizmas nurodo politinės formos transformacijos problemas, t.y. pastangas įveikti įvairų *fundamentalizmo* tiek mąstymo, tiek veiklos srityse paveldą.

9. Pliuralizmas, esminis demokratijos bruožas, turi ir *demokratinę*, ir *liberalią* puses. Skirtinos *demokratinio pliuralizmo* ir *liberalaus pliuralizmo* nuostatos. Nors šios nuostatos skiriasi ir istoriškai, ir konceptualiai, tačiau specifinėje postkomunistinėje – *liberalaus pliuralizmo* ir *demokratinio minimalizmo* – konvergencijoje jos yra sutapatinamos. *Demokratinio pliuralizmo* idėją asimiliuoja dominuojanti *liberalios pliuralizacijos* tendencija, kuri neištrina simbolinių bendruomenės formos prielaidų, tik jas iki kraštutinumo minimizuoja.

Pagrindinės išvados

Postkomunizmo tapatybė formuojasi kaip hibridinis trijų sudedamųjų dalių – *komunizmo*, *liberalizmo* ir *postmodernizmo* – darinys. Konceptualių savo santykių su skirtingais *alter ego* postkomunizmas nesukonkretina. Nors demokratiniu postkomunizmo momentu homogeniško „socialistinio realizmo“ ženklai išnyksta, tačiau išlieka kultūrinės šaknys, glaudžiai susijusios su technologiniais socialistinės modernybės elementais, o ypač linijine istorinės pažangos samprata, orientuota į *radikaliai pliuralistinę* (priešingą *organiškai* socializmo idėjai) pasaulėžiūrą. Neproporcingai siaurėjant demokratijos vertikalei, atitinkamai plečiama postliberalizmo horizontalė. Spontaniškai jungiantis postkomunizmo ir postmodernizmo komponentams formuojasi eklektiška postliberalizmo forma. Simbolinė tuščios demokratijos erdvės idėja sutampa su sociotechnine kultūros, ypač ekonominės, politika. Politikos faktais perpildytoje – ne simboliškai tuščioje, o realistiškai apolitiškoje – antstato erdvėje nepaliekama vietos politiškumui. Būtinasis atsitiktinumas, liberalusis pliuralizmas, sutampa su būtinumu.

Nereflektuodamas *demokratinio lygmens* skirčių ir įtampų postkomunizmas praranda politinės bendruomenės horizontą, kurį kompensuoja tik spontaniškai: tame pačiame liberalaus pliuralizmo vaizdinyje atspindėdamas konceptualiai neįsisąmonintus,

todėl prieštarigus alter ego – liberalų, postmodernų, marksistinių. *Komunistinis alter ego* demokratinio įvykio metu padeda išsaugoti svarbų *disociacijos* principą formuojantis specifinei postkomunizmo tapatybei. Tačiau susidūręs su *politinio liberalizmo* ir *postmodernizmo* alter ego, postkomunizmas disociacinį principą praranda, orientuodamasis į naują empirinę, pliuralistinę erdvę ir mažiau problemišką, minimalistinę demokratijos liberalizavimo programą, tiksliau, priimdamas ją kaip „priežastinės būtinybės“ koncepciją. Neartikuluodamas istoricizmo problemų, postkomunizmas tęsia determinizmo tradiciją, būdingą ankstesnei visuomenės formai. Kaip kad socialistinis realizmas ignoruoja simbolinę visuomenės dimensiją, taip ir postkomunistinis realizmas (radikali inversija) nepaiso simbolinės dimensijos, t.y. pirminės ir neišnaikinamos skirties tarp politinės bendruomenės formos (demokratijos) ir visuomeninės politikos turinio (liberalaus pliuralizmo).

Postkomunizmo įvykis pirminiu momentu išsaugo *disociacijos* principą, – remdamasis išorine *draugo/priešo (liberalizmo/totalitarizmo)* skirtimi. Išorinio disociacinio kriterijaus (draugo/priešo) praradimą – postuluojuant „išėjimą iš komunizmo ideologijos“ – pakeičia diferencijuojantis iš vidaus asociacinis *draugo/draugo* kriterijus. Šis asociacinis principas „išvaduoja“ nuo politiškumo ir politikos antinomijų, pakeisdamas jas empirinio pobūdžio konfliktais, integruotais į liberalios modernizacijos struktūrą. Naujasis faktinis turinys atskiriamas nuo vidinių formos padalijimų ir įtampos. Po pertrūkio liberalaus pliuralizmo, kaip ir idealioje komunistinės visuomenės, struktūroje nelieka jokių antagonizmų, antinomijų, vertybinių, moralinių, filosofinių konfliktų, išskyrus konfliktus privačiose sferose, kurias kontroliuoja liberali pliuralistinė „susikertančio susitarimo“ prielaida. Abu *alter ego* – liberalizmas ir postmodernizmas – asimiliuojami universalistinėje *draugo/draugo* asociacijoje.

Politiškumas neutralizuojamas sunykstant asociacijos ir disociacijos santykio *intensyvumui*, o kartu ir demokratinio *bendrumo* momentui. Draugo/priešo (postkomunizmo ir alter ego) skirtys asimiliuojamos pasyvistinėje draugo/draugo skirtyje. Asociacinis/disociacinis principas tampa tik statistiniu pliuralizmo faktu, fundamentalius vertybinius nesutarimus reguliuojančiu procedūriškai.

Politiškumo/politikos skirtis nyksta, nes demokratija tampa formalistine politika. Pliuralizacijos ribų problema asimiliuojama visuotinio liberalaus konsenso politikoje. Rezultatas yra tas, kad antinomijos (asociacijos ir disociacijos santykio) dimensija ištrinama iš politinės teorijos ir praktinės politikos. Demokratija ne legitimuojama reflektuojant iš prigimties dvinarę *draugo/priešo* įtampą (tiksliau demokratių įtampų aibes), o legalizuojama *susikertančio sutarimo* abstrakcijoje. Išryškėja kiekybinė liberalios skirtumų politikos prigimtis: *demokratinio suvereniteto* prielaida tampa dar viena analitinio pobūdžio skirtimi. Skirtumų dėl pačių skirtumų samprata ištrina politikos ir politiškumo antinomiją. Pliuralizacija tampa sterili ir cikliška. Tai leidžia fiksuoti *nekintamą* liberalizmo ir demokratijos santykį. Postkomunizmas praranda atsitiktinumo momentą sutapdamas su būtinybe, liberalia pliuralistine modernizacija. Atsitiktinumą postkomunizmas iškeičia į būtinumą. *Perėjimas* į liberalią demokratiją darosi *neišvengiamas*.

Postkomunizmas, politiškumo filosofijos požiūriu, yra posttotalitarinės savirefleksijos fenomenas. Naujosios demokratijos paskirtis yra artikuliuoti *pliuralistinės politikos galimybes posttotalitarizmo sąlygomis*. Iš postkomunizmo analizės akiračio negali ir neturi išnykti sisteminių totalitarizmo pastangų naikinti *pliuralumą* problematika. Postkomunizmo įvykis yra specifinis tuo, kad jame dera, bent jau pirminių simbolinės politiškumo erdvės formavimosi momentu, liberalizmo pretenzijos įveikti totalitarizmą remiantis *pliuralumo* faktu ir demokratijos pastangos identifikuoti pliuralumo *ribas* bei *sąlygas*. Autonomišką postkomunizmo statusą didele dalimi formuoja būtent ši fundamentali dermė. *Pliuralus demokratinis* postkomunizmo subjektas ir gali, ir turi atrasti ne tik realistinę ideologinę, bet ir simbolinę politiškumo dimensiją reflektuodamas santykį tarp pliuralizmo, demokratijos ir politinės bendruomenės.

List of scientific publications:

1. „Liberalizmo ir demokratijos santykis politinės filosofijos požiūriu“. *Politologija*, Nr. 56, (4), 2009, p. 81-102.
2. „Postkomunizmas kaip ideologinė konstrukcija“. *Politologija*, Nr. 65 (1), 2012, p. 3-28.
3. „Postkomunizmo transformacija: tarp liberalaus pliuralizmo ir demokratinės bendruomenės“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 33 (1), 2013, p. 132-149.

About the author:

2003-2007: Bachelor's Degree in History from Vilnius University, Faculty of History.

2007-2009: Master's Degree in Comparative Politics from Vilnius University, Institute of International Relations and Political Science.

2009-2013: Ph.D. program in Political Science at Vilnius University, Institute of International Relations and Political Science.

2011-2013: Teaching at Vilnius University, Institute of International Relations and Political Science.

Research interests: political theory and philosophy, social theory.